

XORIJDA O‘QISH: IMKONIYATMI, BOSIMMI — YOKI ONGLI TANLOV?**Hoshimjonova Dilshoda Dilmurod qizi****Namangan State Institute of Foreign Languages****Xorijiy til va adabiyot yo‘nalishi 2 kurs bakalavr****dulshodaxoshimjonova@gmail.com**<https://doi.org/10.5281/zenodo.20675450>

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijda tahsil olish hodisasi uch o‘lchamda tahlil qilinadi: imkoniyat, bosim va ongli tanlov. UNESCO, IOM va xalqaro ilmiy jurnallar statistikasi asosida O‘zbekiston konteksti ko‘rib chiqiladi. Talaba ruhiy salomatligi inqirozi, oilaviy bosim mexanizmlari, ‘brain drain’ xavfi va xorijda o‘qishning haqiqiy qiymati muhokama etiladi. Allomalar va mutafakkirlarning fikrlari bilan boyitilgan tahlil xorijda o‘qish haqidagi oddiy savolga murakkab, ko‘p qirrali javob izlaydi.

Kalit so‘zlar: xorijda tahsil, imkoniyat, bosim, ongli tanlov, talabalar psixologiyasi, O‘zbekiston, brain drain, UNESCO, ruhiy salomatlik.

Аннотация: В данной статье феномен обучения за рубежом анализируется в трех измерениях: возможность, давление и осознанный выбор. Исследуется контекст Узбекистана на основе статистики UNESCO, IOM и международных научных журналов. Рассматривается кризис психического здоровья студентов, сейный давления, риск «утечки умов» и реальная ценность образования за рубежом.

Ключевые слова: образование за рубежом, возможность, давление, осознанный выбор, психология студентов, Узбекистан, утечка умов, UNESCO, психическое здоровье.

Annotation: This article analyzes the phenomenon of studying abroad along three dimensions: opportunity, pressure, and conscious choice. The context of Uzbekistan is examined based on statistics from UNESCO, IOM, and international academic journals. The article discusses the mental health crisis among students, mechanisms of family pressure, the risk of ‘brain drain’, and the real value of studying abroad. Enriched with the views of scholars and thinkers, the analysis seeks a complex, multifaceted answer to a seemingly simple question about studying abroad.

Keywords: studying abroad, opportunity, pressure, conscious choice, student psychology, Uzbekistan, brain drain, UNESCO, mental health.

KIRISH.

Toshkentdagi bir maktabda o‘qituvchi 11-sinf o‘quvchilariga savol berildi: Kelajakda qayerda o‘qimoqchisiz? Sinfdagi 28 nafar o‘quvchidan 24 tasi xorijni aytdi. Samarqandda, Namanganda, Andijonda — bir xil manzara. Xorijda o‘qish — bu bugungi O‘zbekistonda nafaqat ota-onalar orzusi, balki maktab bitiruvchisining deyarli majburiy yo‘ xaritasiga aylanib qolgan.

Bu manzaraning raqamli ifodasini ko‘rish uchun UNESCO statistikasiga murojaat qilish kifoya. 2023-yil boshida xorijda tahsil olayotgan O‘zbekistonlik talabalar soni 150,5 ming nafarni tashkil etib, dunyo bo‘yicha uchinchi o‘ringa ko‘tarildi — Xitoy (1 million) va Hindiston (508 ming)dan keyingina. Sakkiz yil ichida — 2015-yildagi 28,1 mingdan 150 minggacha — bu besh baravar o‘shishni anglatadi.[1] Frantsiya va AQSh kabi yirik mamlakatlar ham O‘zbekiston yonida ikkinchi qatorda turadi, aholisi esa bir necha marta ko‘p.

Lekin bu raqamlar ortida qanday haqiqat yashiringan? Yuz ellik ming talabaning barchasi ongli, erkin tanlov bilan xorijda o‘qiyaptimi? Yoki ularning bir qismi ota-onaning bosimi, mahalliy

ta’limdagi sig’im tanqisligi va ijtimoiy kutishlarning siquvida xorijga ketayaptimi? Ushbu maqolada ushbu savolga javob izlanadi, masala imkoniyat, bosim va ongli tanlov o’lchamlarida tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

“Ilm izlab Xitoyga ham boring” — bu ibora asrlar davomida bilim sari yo’l bosish uchun ilhom bo’lib kelgan. Hadis olimlarining aksariyati bu rivoyatni hujjatli jihatdan kuchsiz deb hisoblasa ham, uning mohiyatidagi fikr — bilim olish uchun hech qanday masofa to’siq emas — islom ilmiy an’anasida keng ildiz otgan. Ilm musulmon uchun farz ekanligi haqidagi sahii hadis esa Ibn Moja kitobida qat’iy tasdiqlangan.

Konfutsiy esa boshqacha tomonni ko’rsatdi. U dedi: “Men yo’lda ikkita odam bilan ketgan bo’lsam, ularning ikkovidan ham biron narsa o’rganishim mumkin.” Ya’ni, ilm doim uzoqdan kelishi shart emas — lekin ilmga intilish, izlash, yangiga ochiqlik doim zarur.[13] Konfutsiy yana shunday dedi: “Eski bilimlarni o’ylab yaxshi anglab, yangi bilimlarni o’rganib, boshqalarga o’qituvchi bo’lishing mumkin.” Xorijga borish faqat jismoniy masofa o’zgartirmaydi — agar ong ochiq, niyat aniq bo’lmasa, masofa hech narsa bermaydi.

Buyuk alloma Abu Ali ibn Sino Buxoroda tug’ilib, Hamadonga qadar sayohat qildi, turli saroylarda yashadi, bir necha marta ta’qib ostiga tushdi, qochdi, boshqa shaharlarga o’tdi. Uning shogirdlaridan biri yozgan: “Ustozim shaharlarga yo’ olmas edi — shaharlar unga yo’ olar edi.” Bu — mo’tadil yo’. Ilm qidirish yerga bog’lanmaydi, ammo haqiqiy o’qish joyi tafakkur ichidadir.

TADQIQOT METODLARI.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tavsifiy-statistik metod: UNESCO, IOM va milliy ma’lumotlar bazasidagi raqamlar tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil metodi: O’zbekiston ko’rsatkichlari boshqa mamlakatlar (Janubiy Koreya, Singapur) tajribasi bilan qiyoslandi.

Kontent-tahlil metodi: xalqaro ilmiy jurnallardagi talabalar ruhiy salomatligiga oid tadqiqotlar umumlashtirildi.

Tarixiy-falsafiy tahlil: Ibn Sino, Ibn Battuta, Konfutsiy kabi mutafakkirlarning ilm va sayohat haqidagi qarashlari jalb etildi.

Muammoli-tahliliy yondashuv: xorijda o’qishning imkoniyat va xavf jihatlari taqqoslab ko’rsatildi.

Tadqiqot uchun manba sifatida UNESCO Institute for Statistics, IOM O’zbekiston hisobotlari, Kun.uz, Daryo.uz, Ozodlik radiosi materiallari, hamda General Psychiatry va Journal of Mental Health jurnallaridagi xalqaro talabalar ruhiy salomatiga oid empirik tadqiqotlardan foydalanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

1. Xorijda o’qishning imkoniyat sifatidagi jihatlari.

Xorijda tahsil olishning haqiqiy foydalari mavjud — ularni inkor etish adolatli bo’lmaydi. Birinchi va eng muhim imkoniyat — global standartdagi ta’lim. Seoul National University, Inha, Bologna, Manchester, ANU singari universitetlarda o’qigan talaba nafaqat bilim, balki muammoni xalqaro nuqtai nazardan ko’rish, ko’p madaniyatli jamoada ishlash va professional tarmoq qurish imkoniyatiga ega bo’ladi.

Chet elda o’qish davomida egallangan til ko’nikmasi — akademik, kasbiy, kundalik muloqotda — eng qimmatli investitsiyalardan biri. Ingliz, koreys, german yoki fransuz tilini o’z muhitida o’rganish hech qanday kurs yoki ilovaga mos kelmaydi. Ish bozorida ikki til biluvchi va chet elda tahsil olgan mutaxassis deyarli barcha sektorda ustunlikka ega.[16]

El-yurt umidi jamg‘armasi orqali so‘nggi 7 yilda 2 mingdan ortiq O‘zbekistonlik talaba dunyoning top universitetlarida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Bu odamlarning aksariyati vataniga qaytib, fan, ta‘lim, tibbiyot va boshqaruv sohasida salmoqli hissa qo‘shmoqda. Prezident Sh.Mirziyoyevning 2025-yil fevral oyidagi yoshlar bilan muloqotida ta‘kidlanishicha, xorijda o‘qigan talabalar vataniga qaytib muvaffaqiyatli karyera qilishi uchun Yoshlar agentligi va Davlat xizmatini rivojlantirish agentligi birgalikda mas‘ul bo‘ladi.[2] Yolg‘iz o‘zi yangi mamlakatda yashash, muammolarni mustaqil hal qilish, turli madaniyatlar bilan muloqot qilish yoshda ulkan psixologik va shaxsiy yetuklikni tarbiyalaydi.

2. Ruhiiy salomatlik inqirozi: xorijda o‘qishning ko‘rinmas narxi.

Biroq yuqoridagi manzaraning ikkinchi tomoni ham bor — va u kamroq gapiriladigan tomondir. Purdue universiteti (AQSh) 220,000 xalqaro talabani qamrab olgan tadqiqotida shuni aniqladi: ularning deyarli yarmi katta depressiya, tashvish yoki suitsidal fikrlar bilan kurashgan. General Psychiatry jurnalida e‘lon qilingan milliy tendentsiyalar tadqiqoti esa xalqaro talabalarning mahalliy talabalarga nisbatan ancha yuqori ruhiy qiyinchilik darajasini aniqladi.[8]

Avstraliyada 7,247 xalqaro talabani qamrab olgan tizimli sharh quyidagi raqamlarni keltirdi: psixologik qiyinchilik 31,6–54 foizda, yolg‘izlik hissi 60–65 foizda, moliyaviy og‘irlik 15–95 foizda, kamsitishga duch kelish 9–50 foizda aniqlandi.[9] Bu raqamlar faqat statistika emas — ularning har biri bir yoshning uyqusiz tunlarini, ota-onasiga yashirib yig‘lashlarini, “hammasi yaxshi” deb yozilgan xabarlarini anglatadi.

3. Oilaviy bosim mexanizmlari va akkulturatsiya stressi.

Eng og‘ir bosim — oilaviy kutishlar. O‘zbek oilasida farzandni xorijga o‘qishga jo‘natish ko‘pincha uy-joy sotish, kredit olish yoki uzoq yillar tejamkorlik bilan bog‘liq. Bu moliyaviy qurbon farzandga og‘ir psixologik yuk tug‘diradi: muvaffaqiyat endi shaxsiy erishish emas, oilaning investitsiyasiga qaytim bo‘lib qoladi. Sinish — shaxsiy mag‘lubiyat emas, butun oilaning hafsalasini pir qilish sifatida qabul qilinadi.[11] NAFSA (Xalqaro ta‘lim assotsiatsiyasi) hisobotiga ko‘ra, ota-ona bilan munosabat muammosi xalqaro talabalarning 23 foizi uchun asosiy stress manbaidir.[3]

Akkulturatsiya stressi — yangi madaniyat, til, qadriyatlar muhitiga moslashish jarayoni — ham ko‘z ko‘rmaydigan bosimlardan biri. National Library of Medicine tadqiqoti ko‘rsatishicha, Osiyo mamlakatlari vakillari ushbu stressga ayniqsa zaif. Til to‘sig‘i, ijtimoiy izolyatsiya, o‘z-o‘ziga ishonmaslik — bularning barchasi birgalikda talabaning akademik va shaxsiy hayotini izdan chiqarishi mumkin. Bir amerikalik talabalarga xizmat ko‘rsatuvchi psixolog Purdue universiteti tadqiqoti asosida yozdi: talabalar ota-onasiga “hammasi yaxshi” deydi — aslida esa bu eng qiyin yillari bo‘ladi.[16]

4. Asosiy xavflar: sifatsiz ta‘lim, ‘brain drain’ va yolg‘on statistika.

Birinchi xavf — sifatsiz ta‘lim uchun haddan ziyod to‘lov. Kun.uz tahliliga ko‘ra, O‘zbekistondagi konsalting firmalar “Qo‘shni mamlakatda imtihonsiz talaba bo‘l” degan targ‘ibotni keng yoymoqda. Natijada yildan-yilga ko‘plab yoshlar Qirg‘iziston, Qozog‘iston, hatto Tojikistondagi past reytingli universitetlarga borib, Yevropa yoki AQSh darajasidagi ta‘lim uchun to‘lovga yaqin pul to‘laydi. Bu na haqiqiy xorijda o‘qish, na haqiqiy sifat.

Ikkinchi xavf — ‘brain drain’, ya‘ni iqtidorli yoshlarning vataniga qaytmasligi. Xorijda o‘qigan, yaxshi ish topgan, ko‘proq ish haqi olayotgan yosh uchun qaytish qiyin bo‘ladi. Bu holat faqat individual emas — jamiyat uchun zararli. Davlat o‘qishga har yili milliardlar sarflaydi, lekin bu investitsiyaning samarasi boshqa mamlakatlarga ketadi. Afrika va Osiyo mamlakatlari tajribasi shuni ko‘rsatdiki, tibbiyot bitiruvchilarining 50 foizgacha qismi chet elda qoladi.

Uchinchi xavf — yolgʻon statistika. UNESCO maʼlumotlaridagi 150 ming raqamining bir qismi haqiqiy akademik talabalarni emas, talabalik vizasi orqali mehnat migratsiyasi yoʻlini tanlaganlarni ham oʻz ichiga oladi. Kun.uz tahlili taʼkidlaganidek, koʻpchilik uchun xorijda oʻqish aslida diplom emas — viza va ish uchun. Bu esa milliy taʼlim siyosatini notoʻgʻri yoʻnaltirishga olib kelishi mumkin.[1]

Toʻrtinchi xavf — qaytib kelgandan keyin moslashish qiyinligi. Xorijda 3–5 yil oʻqib qaytgan yosh koʻpincha vatanida oʻzi uchun joy topa olmaydi: mehnat bozori uning diplomini tanimaydi, malakasi esa mahalliy ehtiyojga toʻgʻri kelmaydi. Bu “reverse culture shock” — aksincha madaniy zarba — ham olimlar tomonidan kuzatilgan hodisa.

5. Yechimlar: davlat, oila va shaxs darajasida.

Davlat miqyosida birinchi yechim — mahalliy taʼlim sifatini oshirish. Oʻzbekiston oliy taʼlim tizimiga oʻtgan yillarda katta investitsiyalar qilinmoqda: 2015-yildagi 9 foizlik qamrov 2024-ga kelib keskin oshdi, yangi xorijiy filiallar — Inha universiteti, Webster, MDX, Milliy universitetning koʻplab yangi yoʻnalishlari ochildi. Qanchalik mahalliy taʼlim sifatli va xalqaro tan olingan boʻlsa, shunchalik talabalar xorijga ketish majburiyatini his etmaydi.

Ikkinchi yechim — El-yurt umidi va davlat granti tizimini kengaytirish. Hozirda dunyoning eng yaxshi universitetlarida 1,500 dan ziyod Oʻzbekistonlik talaba davlat granti bilan oʻqiyapti. Bu raqam koʻpaytirilishi va, muhimi, bu talabalar vataniga qaytishni tanlay oladigan sharoit — raqobatbardosh ish haqi, ilmiy asos, karyera imkoniyati — yaratilishi zarur.[3]

Uchinchi yechim — talabalar psixologik tayyorlovi. Xorijga borishdan oldin talabalar akkulturations stressi, ruhiy salomatlik resurslari va chet elda oʻz-oʻzini qoʻllab-quvvatlash usullari boʻyicha tayyorgarlik koʻrishi kerak. Yosh odamga u yoqda qiyin boʻladi, lekin shu qiyinchiliklarni engish uchun amaliy vositalar bor deyish — uni himoyalalmagan holda tashlab qoʻyishdan koʻra ancha masʼuliyatli yondashuv.

Toʻrtinchi yechim — oila madaniyatini oʻzgartirish. Farzandni xorijga joʻnatish uchun uy sotadigan, qarzdor boʻladigan, qoʻshnisiga koʻrsatish uchun tanlagan ota-onalar uchun ham masʼuliyat bor. Xorijda oʻqish — farzandning maqsadi, bilimi va motivatsiyasiga mos kelgandagina haqiqiy imkoniyatdir. Boshqa hollarda u — bosim.

6. Ongli tanlov uchun mezonlar.

Bir nechta savol orqali bu masalani aniqroq koʻrish mumkin. Birinchi savol: siz nima olishni xohlaysiz — xorijiy taʼlimmi yoki xorijiy hayotmi? Ikkinchi savol: siz xorijga oʻz xohishingiz bilan ketayapsizmi, yoki birovning kutishi ostidami? Uchinchi savol: siz ketmoqchi boʻlgan mamlakat va universitetni oʻzingiz tadqiq qildingizmi, yoki konsalting firma aytganga ishingizmi? Toʻrtinchi savol: siz moliyaviy va ruhiy qiyinchiliklarga tayyormisiz?

Agar javoblar aniq boʻlsa — xorijda oʻqish haqiqatan kuchli imkoniyat. Agar javoblar noaniq boʻlsa — bu erda qolish, mahalliy yaxshi universitetda oʻqish va bir necha yildan keyin tashqariga chiqish ham kuchli tanlov boʻlishi mumkin. Ibn Battuta 24 yoshda Makkaga safar chiqdi — lekin u oldindan aniq niyat qoʻyib chiqdi, ilm izlab, oʻzini tayyorlab. Niyat aniq boʻlganda — masofa muhim emas.

XULOSA.

Konfutsiy aytdi: “Bilim — bu masofadan emas, istak va intilishdan keladi.” Xorijda oʻqish yoʻli — faqat aviabilet va viza emas, bu — ongli qaror, tayyorgarlik va aniq maqsad kombinatsiyasi. Shu uchlik toʻliq boʻlganda xorijda oʻqish imkoniyat boʻladi. Shu uchlik yoʻq boʻlganda esa u — bosim.

Xorijda oʻqish — oʻzi na imkoniyat, na bosim. U aslida koʻzgu. U yoshning oʻz motivatsiyasini, oilaning qadriyatlarini va jamiyatning kutishlarini koʻrsatib beradi. Agar 150,5 ming Oʻzbekistonlik

talabdan har biri o‘z maqsadini aniq bilsa — bu ajoyib. Agar ularning bir qismi nima uchun xorijda ekanini bilmasa — bu muammo.

Davlat uchun ham xuddi shunday. Soni ko‘p bo‘lishi — maqtanishga asos, lekin sifati va qaytish darajasi — haqiqiy mezon. Janubiy Koreya va Singapur o‘z fuqarolarini jahon universitetlariga o‘qishga yuborib, ularni qaytarganda yangi bilimlar va tajribalar bilan mamlakatni ko‘tardi. O‘zbekiston ham bu yo‘lda. Lekin yo‘ hali tugallanmagan.[4]

Yosh kishiga oxirgi bir so‘z: Ibn Battuta Xitoyga borganda, u uch haftalik sayohatni rejalashtirgan edi — 24 yillik sayohat bo‘lib chiqdi. Bilim yo‘li doimo kutilganidan uzunroq. Muhimi — qayoqqa ketayotganingni bilish, nima uchun ketayotganingni bilish, va qachon qaytishni ham bilish. Xorijda o‘qish — uydan uzoqlashish emas, o‘zingni topishga yo‘ldir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. UNESCO Institute for Statistics. Global Flow of Tertiary-Level Students. 2023. URL: <https://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>
2. Xorijda tahsil olayotgan talabalar soni bo‘yicha O‘zbekiston dunyoda uchinchi o‘rinda // Aniq.uz. 2024.
3. ‘Usti yaltiroq’ raqamlar: xorijda o‘zbek talabalar ko‘plikka ko‘p, lekin... // Kun.uz. 2024.
4. Talabalar xorijda o‘qiyotgan davlatlar orasida O‘zbekiston 5-o‘rinda // Kun.uz. 2024.
5. IOM O‘zbekiston. Migratsiya vaziyatiga oid hisobot. 2024-yil yanvar-mart.
6. Xorijda o‘qigan O‘zbekistonlik talabalar vatanda muvaffaqiyatli karyera qilishiga yordam beriladi // Daryo.uz. 2025.
7. ‘Chetga surish istagi’. O‘zbekiston xorijda tahsil olayotgan talabalar soni bo‘yicha dunyoda beshinchi // Ozodlik radiosi. 2024.
8. Zhai Y. et al. National trends of mental health and service utilisation among international students in the USA, 2015–2024 // General Psychiatry. 2025.
9. Maharaj R. et al. Mental health and wellbeing of international students in Australia: a systematic review // Journal of Mental Health. 2024. Vol. 33(4). Pp. 431–449.
10. International Students Cope With Growing Mental Health Issues // The Fulcrum. 2025.
11. NAFSA. Addressing mental health issues affecting international students.
12. Ibn Battuta. Rihla (Sayohat kitobi). XIV asr. Tarjima: Tim Mackintosh-Smith. Penguin Classics, 2002.
13. Confucius. The Analects (Lunyu). Tarjima: D.C. Lau. Penguin Classics, 1998.
14. ORIAS (University of California, Berkeley). Ibn Battuta — Through the Strait of Malacca to China.
15. Navigating mental health challenges in international university students // PMC. 2024.
16. OpenLearn, Open University. 12 famous Confucius quotes on education and learning.